

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 3.

**DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.73>
УДК 330.15**

*К. Й. Пугачевська,
к. е н., доцент, доцент кафедри менеджменту, управління економічними
процесами та туризму, Мукачівський державний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0921-6583>

*Ю. В. Турянчик,
аспірант спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля»,
Мукачівський державний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0826-316>

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

*K. Pugachevska,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Management, Economic Processes Management and Tourism,
Mukachevo State University
Y. Turyanchyk,
Graduate Student of Specialty 076 “Entrepreneurship and Trade”?
Mukachevo State University*

INNOVATIVE INSTRUMENTS OF LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Економічний розвиток регіону можливий лише за рахунок розвитку його територіальних складових, шляхом прогресивних змін у взаємозалежності та взаємозв'язках між регіоном і громадами. Відтак, проаналізовано особливості застосування інноваційних інструментів економічного розвитку на прикладі Мукачівської міської ОТГ у розрізі заходів з підтримки бізнесу, розвитку людського капіталу, забезпечення привабливості територій, які забезпечили позитивну динаміку соціально-економічних індикаторів розвитку громади, а також у певній мірі сприяли пом'якшенню негативних наслідків, зумовлених введенням військового стану. Проведений аналіз засвідчив поступовий перехід від екстреного реагування органів місцевого самоврядування до сталого соціально-економічного розвитку та зростання Мукачівської міської ОТГ через впровадження антикризових та інноваційних інструментів МЕР, які враховують потреби релокованих підприємств і ВПО.

The economic development of the region is possible only through the development of its territorial components, by progressive changes in the interdependence and interconnection between the region and communities. The peculiarities of implementation of economic development instruments was analyzed on the example of Mukachevo city territorial community in terms of business support measures, human capital development, territories attractiveness ensurance, which provide a positive dynamics of socio-economic indicators of the community's development, and as well accepted the facilitation of the negative consequences caused by the martial law introduction. The conducted analysis represents a gradual transition from the emergency response of the local government bodies to the steady socio-economic development and integration of Mukachevo city territorial community through the implementation of anti-crisis and innovative instruments of local economic development, which take into account the needs of the relocation of enterprises and internally displaced persons (IDP). As a result of the military actions, Mukachevo city territorial community

realized the need to implement a range of instruments of local economic development that can stimulate the development of the economy on the basis of anti-crisis management, which includes the creation of the IT cluster Transcarpathia, creation of a business incubator, social support for IDP. It is substantiated that the appearance of such a category of participants in local economic development as internally displaced persons and relocated businesses, the formation of new formats of interactions and communication networks, the transformation of the interests of key stakeholders of local economic development caused changes in the mechanism of ensuring economic development at the level of territorial communities. Mutual understanding, dialogue approach, cohesion within the community is a prerequisite for stability and endurance in the conditions of war.

Ключові слова: *місцевий економічний розвиток, інновації, інструменти місцевого економічного розвитку, регіональна політика, регіон, територіальна громада.*

Keywords: *local economic development, innovations, tools of local economic development, regional policy, region, territorial community.*

Постановка проблеми. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, яка реалізувалась в Україні з 2014 року, забезпечила створення 1470 територіальних громад, а ключовими питаннями в управлінні громадою стали ідентифікація та ефективне використання активів громад, стимулювання місцевого економічного розвитку та нарощення соціального капіталу громад. Завдяки процесу децентралізації відбулося перетворення територіальних громад з об'єкта на суб'єкт управління, що дало змогу вибудовувати гнучкий індивідуальний вектор розвитку громади та вирішувати проблеми економічного, соціального, екологічного, інноваційного, інвестиційного та іншого характеру за рахунок використання дієвих механізмів та інструментів.

Повномасштабна війна, розгорнута Російською Федерацією після 24 лютого, внесла корективи у формування пріоритетів місцевого економічного розвитку. За підрахунками KSE Institute станом на 1.06.2023 р. загальна сума прямих задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі склала понад 150,5 млрд. дол. США [1], кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб станом на 1.09.2023 р. становить 4,96 млн. осіб (у той час як неофіційно – понад 7 млн. осіб) [2]. Війна поклала додаткову відповідальність на ті регіони, які географічно перебувають «в тилу» у частині забезпечення функціонування економіки, формування резервів, надання населенню послуг, підтримки критичної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади місцевого економічного розвитку та окремі його практичні аспекти представлено у роботах таких вчених, як С. Біла, Г. Васильченко, М. Волосюк, Я. Жаліло, О. Шевченко, В. Романова, Н. Ходько, Л. Чорній та ін. Дослідженням інструментарію місцевого економічного розвитку займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як К. Бліщук, О. Демченко, А. Ковальова, С. Осадчук, К. МакМалін, А. Семюель, П. Годфрей та інші. Водночас проблематика імплементації інноваційних інструментів місцевого економічного розвитку залишається мало дослідженою, а відтак є актуальною особливо в контексті запровадженого в Україні воєнного стану.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей та умов застосування інноваційних інструментів місцевого економічного розвитку на прикладі Мукачівської міської ОТГ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мукачівська міська територіальна громада створена 4 липня 2019 р. і включає Ключарківський, Павшинський, Доробратівський, Завидівський, Дерценський, Залужанський, Новодавидківський, Лавківський старостинські округи з загальною чисельністю населення станом на 1 квітня 2023 р. - 92545 осіб (з них 86037 міське населення, 6508 – сільське населення) [3].

Мукачівська міська рада Мукачівського району Закарпатської області – повноважний представник Мукачівської міської об'єднаної територіальної громади. Планування місцевого економічного розвитку здійснюється у рамках затвердженої Стратегії розвитку Мукачівської міської об'єднаної територіальної громади до 2027 року, а рішення щодо місцевого економічного розвитку приймаються в контексті операційних цілей та завдань визначеної стратегії. Варто зазначити, що планування МЕР орієнтоване на формулювання наскрізних цілей місцевого економічного розвитку за наступним алгоритмом: Стратегія розвитку громади та План заходів з її реалізації – Програма економічного і соціального розвитку Мукачівської міської територіальної громади – місцеві бюджетні та цільові програми. Такий підхід забезпечив можливість отримання наскрізної системи результатів – від стратегічних індикаторів (стратегічна компонента) до показників виконання бюджетних програм (ресурсна компонента).

Відповідно до нормативних документів, Стратегія розвитку Мукачівської міської об'єднаної територіальної громади спрямована на: «покращення умов життя як мешканців міста Мукачево, так і сільських населених пунктів території громади, а також гостей, туристів, інвесторів через покращення бізнес-клімату, його туристичної і культурної привабливості, якості життя мешканців та системи надання публічних послуг. Основою для стратегії стали конкурентні переваги території, а також ті можливості, які відкриваються через зміни в його зовнішньому оточенні, зокрема приєднання сусідніх сільських рад в ході адміністративно-територіальної реформи в Україні» [4].

У процесі дослідження доцільно сфокусувати увагу на тих інструментах економічного розвитку, які забезпечили позитивну динаміку соціально-економічних індикаторів розвитку громади, а також у певній мірі сприяли пом'якшенню негативних наслідків, зумовлених введенням військового стану. Протягом останніх років спостерігається незначне скорочення промислового потенціалу м. Мукачево, що зумовлено, у тому

числі, зменшенням ПП в економіку, зростанням чисельності збиткових суб'єктів господарювання. Разом з тим, можна відмітити тенденцію до зростання малого підприємництва, яке слід розглядати як невід'ємну компоненту економіки Мукачівської ОТГ, яка у суттєвій мірі обумовлює темпи розвитку економіки, її структурну трансформацію, сприяє насиченню товарного ринку та ринку послуг. Відтак, за таких умов підвищується значимість сектору малого бізнесу як джерела надходжень до бюджету. Завдяки суб'єктам малого підприємництва зменшується тиск на місцевий бюджет, що обумовлено зменшенням витрат на соціальний захист безробітних.

Підвищення якості життя є похідним завданням усіх інших стратегічних цілей Стратегії розвитку Мукачівської ОТГ, оскільки сприяє залученню інвестиційних та трудових ресурсів, інтелектуального капіталу, зростання чисельності гостей міста, як у розрізі відпочиваючих, так і туристів завдяки створенню для мешканців і гостей комфортних умов та безпеки проживання, роботи та відпочинку, а з іншого боку – гальмує міграцію робочої сили та відтік фінансового капіталу за кордон.

Ключові переваги у частині якості життя в Мукачівській ОТГ характеризуються певними індикаторами, які, як показують статистичні дані, вищі за середні показники по області чи порівняно з містами-конкурентами. До таких індикаторів слід віднести, зокрема: середньомісячну заробітну плату, капітальні інвестиції у розрахунку на 1 особу, масштаби фінансової допомоги населенню у рамках різноманітних соціальних та медичних програм. Про високий рівень якості життя у досліджуваній громаді свідчить також розгалужена мережа об'єктів соціальної інфраструктури, транспортна доступність між населеними пунктами, як у межах громади та і з іншими регіонами, у тому числі Європейського Союзу, міжетнічна та релігійна толерантність тощо.

Що стосується інфраструктурного розвитку громади, то він також визначений у пріоритетах Стратегії розвитку громади, оскільки нині в Україні

реалізовується широке коло реформ орієнтованих на підвищення добробуту мешканців. При реалізації завдань у частині просторового розвитку громади враховуються такі аспекти, як транспорт, дорожнє покриття, зв'язок, ЖКГ як одні з найбільш значущих систем ефективного розвитку регіону.

У нинішніх умовах, незважаючи на умови воєнного стану, у м. Мукачево ці питання вирішуються достатньо ефективно, зокрема в частині транспортного забезпечення, ефективності роботи комунальних підприємств, що забезпечують життєздатність міста. Однак, потреба у суттєвому фінансуванні для модернізації інженерної інфраструктури, ремонту значної кількості доріг та вулиць, а також приєднання сільських населених пунктів, в яких відсутні мережі водопостачання, водовідведення та каналізації, низький рівень облаштування громадських просторів поставили перед Мукачівською ОТГ ряд важливих завдань на найближчу перспективу.

Рішенням сесії міської ради від 25 квітня 2019 р. №1385 було створено комунальне некомерційне підприємство «Агенція розвитку» Мукачівської міської ради. Відповідно до затвердженого статуту агенція розвитку створена з метою реалізації комплексної стратегії міського транспорту та просторового розвитку, надання аналітичної, дослідницької, експертної підтримки цьому процесу, реалізації програм та проєктів щодо стратегічного розвитку міста Мукачево, налагодження партнерських відносин з міжнародними організаціями, містами і країнами з метою залучення кращого іноземного та українського досвіду, знань, ресурсів для реалізації та фінансування цих програм та проєктів.

У результаті реорганізації Відділення соціальної допомоги вдома управління соціального захисту населення Мукачівської міської ради у 2021 р. було створено комунальну установу «Центр надання соціальних послуг Мукачівської міської ради», яка є закладом соціального захисту населення і проводить соціальну роботу та надає соціальні послуги особам (сім'ям), які належать до вразливих груп населення та (або) перебувають у складних життєвих обставинах. Основними завданнями Центру є:

- здійснення роботи соціально-профілактичного спрямування задля запобігання потраплянню в складні життєві обставини осіб (сімей), що відносяться до вразливих груп населення;
- надання особам (сім'ям) широкого комплексу соціальних послуг, яких вони потребують з метою мінімізації або подолання таких обставин.

Для мешканців Мукачівської міської територіальної громади в м. Мукачево працює ММКП «Соціальна аптека», яка реалізовує лики за мінімальною торговельною надбавкою та знижкою для власників «Картки мукачівця».

Туристична галузь є одним з стратегічних напрямів розвитку м. Мукачева, оскільки своєрідністю міста є унікальне поєднання природних умов, рекреаційних ресурсів та значною кількістю пам'яток історії, архітектури та культури. Окрім того, з огляду на особливості географічного розміщення, сприятливий клімат, розвинену готельну, транспортну, ресторанно-розважальну, фінансову та соціально-культурну інфраструктуру, місто має всі передумови для інтенсивного розвитку як внутрішнього, так і іноземного туризму.

З огляду на суттєвий внесок туристичної діяльності в економіку Мукачівської міської ОТГ ще у 2004 р. було створено КП «Мукачівський міський туристично-інформаційний центр». Водночас з метою удосконалення та розвитку туристичної інфраструктури у 2016 р. установу було реорганізовано і затверджено статут у новій редакції. Першочергова функція установи полягає в наданні безкоштовних інформаційних послуг у частині розміщення об'єктів туристичного показу, засобів розміщення та харчування, дозвілля, транспорту, торговельних установ тощо. Туристично-інформаційний центр поширює серед гостей рекламно-інформаційну продукцію та здійснює реалізацію сувенірної продукції. Координаційні функції центру спрямовані на систематизацію інформації щодо взаємодії установ, які задовольняють туристичні запити туристів та гостей міста, а

також ефективного промоушн місцевого туристичного продукту на всеукраїнських та міжнародних виставках та ярмарках.

Варто також відмітити і створення в місті Мукачево 22 серпня 2019 р. комунальної установи «Центр громадськості та національних культур» Мукачівської міської ради. Діяльність закладу спрямована на: «розвиток громадянського суспільства та національних спільнот, задоволення культурних потреб та інтересів членів Мукачівської територіальної громади». Нині в межах закладу активно працюють представники громадських організацій та національно-культурних товариств м. Мукачево. Практично щодня на території закладу відбуваються різноманітні творчі та інформаційні заходи, майстер-класи, семінари тощо. Мета діяльності центру:

- створення умов для самостійної творчості, дозволя;
- формування громадської думки, духовного розвитку;
- задоволення суспільних, соціальних, культурних потреб членів

Мукачівської територіальної громади міста.

Для розвитку громади за останні роки впроваджено чимало електронних сервісів, зокрема: система електронного документообігу, електронна система охорони здоров'я, геоінформаційну систему, муніципальна картка мукачівця, програмне забезпечення для фінансового аналізу та бухгалтерського обліку. У 2020 р. створено веб-портал «Smart City» Мукачівської територіальної громади, завдяки якому реалізовується:

- інформаційно-аналітичний супровід діяльності;
- публічне оприлюднення інформації щодо діяльності;
- оперативне висвітлення подій та планів;
- інформування громадськості про програми місцевого розвитку;
- оприлюднення проєктів нормативно-правових актів з метою громадського обговорення;
- розміщення прийнятих правових-правових актів;
- зручний пошук інформації для громадян, суб'єктів бізнесу, органів влади та місцевого самоврядування;

- анонсування запланованих заходів;
- можливість комунікації з громадськістю.

Як наслідок, у жовтні 2020 р. на Kyiv Smart City Forum-2020 міжнародні та вітчизняні експерти відзначили місто Мукачево в номінаціях «Найкраще мобільне місто» та «Найкраще цифрове місто» з населенням до 100 тис. чоловік. Також у 2020 р. Міністерство цифрової трансформації проводило конкурс «Дієва громада», у якому взяли участь близько 700 міст та громад. За результатами проведення конкурсу Мукачево отримало перемогу у номінації «Розбудова цифрової громади» [5].

Мукачівська міська ОТГ активно приймає участь у виконанні міжнародних проєктів, зокрема:

- взято участь в проєкті «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія» за підтримки USAID;
- виконано проєкт «Європейський тиждень мобільності – Карпатська мережа» в рамках програм EEA grants та Norway grants;
- виконано міні-проєкт в рамках Європейського тижня мобільності за підтримки Німецького товариства з міжнародного співробітництва GIZ;
- виконано проєкти в сфері туризму, водопостачання, водовідведення, впровадження альтернативних видів мобільності в рамках Програми транскордонного співробітництва ENI CBC Programme Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine;
- в місті виконано ряд заходів в рамках відзначення Дня Європи в Україні за підтримки Представництва ЄС в Україні.

Нині на етапі реалізації також перебувають і інші важливі міжнародні проєкти. Зокрема, проєкт «Лабораторії творчого діалогу в громадах» який реалізується Спільною «Громадські ініціативи України» за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» у понад 100 громадах з 12 областей і є однією з перших ініціатив впровадження діалогового підходу в імплементації інструментарію участі на місцевому рівні.

З огляду на своє географічне розташування (близькість до кордону країн ЄС та географічна віддаленість від лінії бойових дій) з перших днів військового вторгнення на територію України, в Мукачівській міській територіальній громаді розпочалась злагоджена і координована діяльність у частині прийому ВПО. Так, зокрема в період за перший місяць війни в місті Мукачево було зареєстровано близько 22 тисячі ВПО, з них понад 6 тисяч дітей, що стало можливим у тому числі завдяки скоординованій роботі Центру надання адміністративних послуг. З початку війни Мукачівський ЦНАП в цілодобовому режимі здійснював консультування та надання необхідних адміністративних послуг внутрішньо переміщеним особам. За кількістю наданих послуг для ВПО Мукачівський ЦНАП посів друге місце в рейтингу ТОП- 5 центрів надання адміністративних послуг України.

Висновки із проведеного дослідження. Таким чином, взаємопорозуміння, діалоговий підхід, згуртованість в межах громади є передумовою стійкості та витривалості в умовах війни, у тому числі інформаційної. Громади, які зуміють оперативно та ефективно залучити нових мешканців, отримають такі переваги, як: зменшення соціальної напруженості, зростання кадрового потенціалу, залучення додаткових ресурсів (матеріальних, фінансових, інвестиційних тощо), стійкість до потенційних конфліктів в контексті інформаційної війни. Опанувавши загальновизнані в країнах ЄС процедури та практики у частині прийняття рішень на локальному рівні, Мукачівська громада зуміє забезпечити кращі вихідні умови для участі у програмах з повоєнного відновлення економіки України.

Література

1. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/> (дата звернення: 9.02.2024)
2. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/category/novyny/> (дата звернення: 11.02.2024)

3. Офіційний сайт Мукачівської міської ради. URL: <https://mukachevo-rada.gov.ua/> (дата звернення: 11.02.2024)

4. Про затвердження Стратегії розвитку Мукачівської міської об'єднаної територіальної громади до 2027 року від 20.02.2020 №1789 URL: <https://mukachevo-rada.gov.ua/upravlinnya-mistom/strategiya-2027/strategiya-rozvitku-mukachivskoyi-otg-do-2027-roku> (дата звернення: 19.02.2024)

5. Smart City: торік Мукачево визнано найкращим цифровим та мобільним містом 2020-року. URL: <https://mukachevo-rada.gov.ua/news/smart-city-torik-mukachevo-viznano-najkrashchim-cifrovim-ta-mobilnim-mistom-2020-roku> (дата звернення: 19.02.2024)

References

1. Kyiv School of Economics (2023), “Russia will pay”, available at: <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/> (Accessed 9 February 2024)

2. The official site of The Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine (2024), “Information”, available at: <https://minre.gov.ua/category/novyny/> (Accessed 11 February 2024).

3. The official site of Mukachevo City Council (2024). “News of the region”, available at: <https://mukachevo-rada.gov.ua/> (Accessed 11 February 2024).

4. Mukachevo City United Territorial Community (2021), “On the approval of the Development Strategy of Mukachevo City United Territorial Community until 2027”, available at: <https://mukachevo-rada.gov.ua/upravlinnya-mistom/strategiya-2027/strategiya-rozvitku-mukachivskoyi-otg-do-2027-roku> (Accessed 19 February 2024).

5. Mukachevo City Council (2022), “Smart City: last year Mukachevo was recognized as the best digital and mobile city of 2020”, available at: <https://mukachevo-rada.gov.ua/news/smart-city-torik-mukachevo-viznano-najkrashchim-cifrovim-ta-mobilnim-mistom-2020-roku> (Accessed 19 February 2024).

Стаття надійшла до редакції 03.03.2024 р.